

UTBILDNING OCH STÖD TILL KONTAKTPERSONER

**KARTLÄGGNING AV UTBILDNING, FORTBILDNING, UTBILDNINGSMATERIAL
OCH PRAKTISKT STÖD FÖR KONTAKTPERSONER**

Av:

CIVIL RIGHTS DEFENDERS

Stockholm 2022-03-11

FÖRORD

I rapporten presenteras en kartläggning över utbildning, fortbildning och utbildningsmaterial för kontaktpersoner. Syftet med kartläggningen är att identifiera vilken utbildning och vilket löpande stöd som erbjuds kontaktpersoner i landet. Eventuella likheter och skillnader mellan kommuner kommer redovisas. Syftet är också att analyseras utbildningsinsatsernas effekter på rollen som kontaktperson.

Kartläggningen är genomförd av Civil Rights Defenders och ingår som en del i projektet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter* som finansieras av Allmänna Arvsfonden. Arbetet bedrivs av Civil Rights Defenders tillsammans med ett flertal expertorganisationer. Det huvudsakliga syftet i projektet är att uppmärksamma människorättssituationen inom svensk tvångsvård, stärka enskildas rättigheter och bidra till att personer som är intagna i tvångsvård får bästa möjliga stöd.

Personer som befinner sig i tvångsvård eller som riskerar att bli intagna i tvångsvård kan ha flera stödjande aktörer runt sig. Projektets ambition är att få en helhetsbild över det stöd som erbjuds, och av hur stödet upplevs av såväl de enskilda individerna som de stödjande aktörerna. Civil Rights Defenders har därför kartlagt utbildning och stöd även till personliga ombud och stödpersoner. Dessa rapporter finns tillgängliga på crd.org/inlast

De organisationer som ingår i projektets expertgrupp är Autism- och Aspergerförbundet, Funktionsrätt Sverige, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), Riksförbundet Attention, Riksförbundet för Frivilliga Samhällsarbetare (RFS), Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH), SCHEDO och Skyddsvärnet.

Civil Rights Defenders vill tacka landets kommuner som varit behjälpliga med information om kontaktpersonsverksamheten och de personer som låtit sig intervjuas.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Sammanfattning.....	4
2. Kartläggningens syfte, genomförande och disposition	5
2.1 Bakgrund	5
2.3 Syfte, metod och disposition	5
3. Mänskliga rättigheter	7
4. Uppdraget som kontaktperson	9
4.1 Utgångspunkter för uppdraget som kontaktperson	9
4.2 Tidigare intervjustudier om kontaktpersonens roll.....	12
Intervjuer med kontaktpersoner	12
Intervjuer med socialsekreterare	12
5. Resultat av undersökningen.....	13
5.1 Generellt om verksamhet med kontaktperson och information om antal (fråga 1–3) ..	13
5.2 Grundutbildning till uppdraget (fråga 4–5).....	14
5.3 Vidareutbildning och kontinuerligt stöd (fråga 6–7).....	14
5.4 Skriftligt och annat material till kontaktpersoner (fråga 8).....	16
5.5 Uppföljningar av Kontaktpersoners upplevelser (fråga 9–10).....	16
5.6 Övrigt/övriga kommentarer (fråga 11)	18
6. Kontaktpersoners roll.....	19
6.1 Synpunkter från Kontaktpersoner	19
6.2 Synpunkter från personer inom tvångsvård	23
7. Sammanfattande slutsatser och förslag.....	25
Källförteckning	27

1. SAMMANFATTNING

Personer inom sluten tvångsvård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) har, till skillnad från vad som gäller andra tvångsvårdsformer, inte rätt till en stödperson. Däremot kan andra stödjande insatser, som inte är specifikt riktade till personer inom sluten tvångsvård, ha beviljats. Ett exempel på en sådan insats är kontaktperson.

Kartläggningen har inte givit någon exakt bild över hur många kontaktpersoner som finns i landet. Några sådana uppgifter har inte heller hittats hos Socialstyrelsen eller SKR.

Det är kommunen inom ramen för socialtjänsten som ansvarar för kontaktpersonsverksamheten. Det finns inget krav på kommunerna att erbjuda någon särskild utbildning. I Socialstyrelsens allmänna råd anges enbart att socialnämnden bör försäkra sig om att särskilt kvalificerade kontaktpersoner är lämpliga och har den utbildning som behövs.

Kartläggningen visar att majoriteten av de 56 kommuner som besvarat enkäten inte erbjuder kontaktpersoner någon grundutbildning, och att ingen av de intervjuade kontaktpersonerna har erbjudits grundutbildning. Variationer förekommer när det gäller vidareutbildning och kontinuerligt stöd, exempelvis i form av föreläsningar, handledning och nätverksträffar. Av intervjuerna framgår att kontaktpersoner kan känna sig ensamma och utlämnade i sitt uppdrag.

Kartläggningen visar också att det är ovanligt att insatsen kontaktperson tillåts löpa under tiden för själva tvångsvården. Respondenterna med erfarenhet av tvångsvård understryker att de känt behov av just en utomstående kontakt, och även några av de intervjuade kontaktpersonerna är kritiska till att kontaktpersonsuppdrag sällan får löpa parallellt med tvångsvård. Kontaktpersoner kommer dock i kontakt med enskilda som har varit eller riskerar att hamna i tvångsvård, och samtliga intervjuade kontaktpersoner uppger att de gärna hade fått utbildning i de rättigheter som aktualiseras inom ramen för tvångsvård.

Samtliga organisationer som ingår i projektets expertgrupp inom arbetet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter* har haft möjlighet att inkomma med synpunkter på frågor och innehåll och står även bakom rekommendationerna i denna rapport.

2. KARTLÄGGNINGENS SYFTE, GENOMFÖRANDE OCH DISPOSITION

2.1 BAKGRUND

Civil Rights Defenders har till uppdrag att granska människorättssituationen för personer som är, riskerar bli eller nyligen varit intagna i svensk tvångsvård. För att få en bättre förståelse för framgångsfaktorer och utmaningar som finns för målgruppen tar denna kartläggning sikte på det stöd enskilda personer kan få av kontaktpersoner.

I Sverige vårdas varje år cirka 12 000 personer inom sluten tvångsvård genom lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT). Under 2019 vårdades ungefär 1 900 personer inom sluten rättspsykiatrisk vård genom lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV.¹ Sluten tvångsvård förekommer också enligt LVU och LVM. Under 2020 togs ca 1 300 ungdomar in på SiS-hem enligt LVU och ca 900 personer enligt LVM.² Personer kan även hamna under tvångsvård enligt smittskyddslagen (2004:168). Enligt en kartläggning genomförd av Civil Rights Defenders år 2021 har åtta personer tvångsisolerats enligt smittskyddslagen under de senaste fem åren.

Att vara intagen i sluten tvångsvård kan bidra till att enskilde lättare får den vård denne behöver, men innebär samtidigt en särskild utsatthet. Personer som vårdas inom sluten tvångsvård i Sverige har i olika utsträckningar rätt eller tillgång till olika typer av stödjande aktörer.

Personer som är intagna i tvångsvård enligt LPT eller LRV har rätt till en stödperson.³ Rätten till stödperson gäller även för personer som tvångsvårdas enligt smittskyddslagen.⁴ En stödperson fungerar som en medmänniska att prata med, och står helt fri från vården. Personer som är intagna i tvångsvård enligt LVU och LVM har inte motsvarande rätt till någon extern stödjande aktör. Däremot kan andra stödjande insatser, såsom personligt ombud eller kontaktperson, ha beviljats. De är dock inte specifikt riktade till personer inom sluten tvångsvård.

2.3 SYFTE, METOD OCH DISPOSITION

För att personer intagna i tvångsvård ska kunna erbjudas det stöd de behöver finns det ett behov av att få ökad förståelse över kontaktpersonens roll, hur den som är intagen i tvångsvård upplever stödet och om rollen kan stärkas i förhållande till intagnas behov.

Syftet med kartläggningen är att identifiera vilken utbildning och vilket löpande stöd som erbjuds kontaktpersoner i landet. Eventuella likheter och skillnader mellan kommuner

¹ Socialstyrelsen, *Statistikdatabas för psykiatrisk tvångsvård*, tillgänglig via [Statistikdatabaser - Psykiatrisk tvångsvård - Val \(socialstyrelsen.se\)](#)

² SiS, *SiS i korthet 2020, En samling statistiska uppgifter om SiS*, tillgänglig via [sis-i-korthet-2020.pdf \(stat-inst.se\)](#)

³ Se 30 – 31 a §§ LPT och 26 – 26 a §§ LRV.

⁴ Se 5 kap. 19 – 23 §§ smittskyddslagen.

kommer undersökas. Syftet är också att analyseras utbildningsinsatsernas effekter på rollen som kontaktperson.

Ett frågeformulär har tagits fram och skickats till landets samtliga kommuner. Totalt har 13 frågor ställts till kommunerna.

Frågeformuleringar för kartläggningen är:

- Hur många kontaktpersoner finns?
- Hur många kontaktpersoner ges grundutbildning?
- Hur många kontaktpersoner deltar i frivilliga vidareutbildningar?
- Vilken utbildning ges? Vad innehåller utbildningen?
- Vilket skriftligt material eller annat material, t.ex. film, får kontaktpersoner och vad innehåller det?
- Utbildningens och stödets effekt för rollen.

Sammanlagt har svar inkommit från 56 kommuner i landet. Det låga antalet inkomna svar påverkar sammanställningens värde som tillförlitlig statistik, men ger indikationer på hur det ser ut i landet. För att komplettera bilden används material och underlag från bl.a. Socialstyrelsen.

Därutöver har Civil Rights Defenders under 2020–2021 genomfört djupintervjuer med fyra kontaktpersoner och två personer med erfarenhet av tvångsvård enligt LVU och LVM för att ta reda på hur de ser på vilka behov av stöd och utbildning som finns.

Rapporten är indelad i olika kapitel. I kapitel 3 beskrivs kortfattat hur tvångsvård aktualiserar flera fundamentala mänskliga rättigheter. I kapitel 4 beskrivs tidigare kartläggningar över kontaktpersoners syn på sin roll.

I kapitel 5 sammanfattas resultaten av enkätundersökningen som gjorts bland kommunerna. Exempel på svar från olika kommuner lyfts för att belysa de likheter och skillnader som framkommit.

I kapitel 6 sammanfattas de synpunkter som framkommit genom djupintervjuer med kontaktpersoner och enskilda med erfarenhet av tvångsvård enligt LVU och LVM.

Baserat på projektets iakttagelser, synpunkter och önskemål från kontaktpersoner samt expertorganisationernas förslag, presenteras i det avslutande kapitel 7 projektets analys och expertorganisationernas förslag på förbättringsåtgärder.

3. MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Utgångspunkten för Civil Rights Defenders och de organisationer som ingår i projektets expertgrupp är att de mänskliga rättigheter Sverige åtagit sig att följa respekteras fullt ut både utom och inom landets låsta institutioner. Inom tvångsvård finns olika benämningar som används vid hänvisningar till enskilda individer. I lagtext förekommer benämningen "patient", som är en vanlig benämning inom vården, men även hänvisningar till "den som ges [tvångs]vård".⁵ Bland stödjande aktörer kan begrepp såsom "klient" eller "brukare" användas.

I denna kartläggning används begreppet personer eftersom personer som befinner sig inom tvångsvård ska ha samtliga rättigheter tillgodosedda. Personer kan vara intagna i tvångsvård eller nyligen utskrivna. Därför används benämningen "intagna" för att förtydliga när det syftar på intagna personer i tvångsvård.

Mänskliga rättigheter utgår från internationella överenskommelser där stora delar finns inskrivet i svensk lag, men när svensk rätt tolkas måste man tolka de i förhållande till internationell rätt. Tvångsvård aktualiserar flera fundamentala rättigheter, såsom rätten till frihet, förbudet mot tortyr och andra former av förnedrande och inhuman behandling, skyddet för privatliv samt rättigheter relaterade till information och processuella rättigheter. Vårdens befogenhet att t.ex. genomföra kroppsvisitationer, isolera, eller begränsa möjligheter att använda elektronisk utrustning och möjligheter att vistas utanför institutionen ska vara proportionerliga till syftet med tvångsåtgärden. Intagna personer i tvångsvård ska inte utsättas för diskriminering och ska ges möjligheter till inflytande i vården. Tvångsåtgärder får inte vara mer ingående än nödvändigt och stå i proportion med ändamålet med åtgärden.

Vad gäller frihetsberövandet som sådant finns en rad kriterier som måste vara uppfyllda för att en person överhuvud ska kunna frihetsberövas. Enligt Europakonventionen som är svensk lag sedan 1994 är alla former av godtyckliga frihetsberövanden förbjudet. Ett frihetsberövande måste alltid ske med stöd av lag, vara nödvändigt och proportionerligt. En stat har också en skyldighet att vidta positiva åtgärder för att en person inte ska frihetsberövas om det inte är nödvändigt. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har klargjort statens skyldigheter vad gäller människor med funktionsnedsättning. Av artikel 14 framgår att förekomst av funktionsnedsättning aldrig får rättfärdiga ett frihetsberövande. Artikel 19 slår istället fast den enskildes rätt till inkludering och deltagande i samhället. För att säkerställa denna rätt ska konventionsstaten vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder, däribland säkerställa att

- a) personer med funktionsnedsättning har möjlighet att välja sin boställningsort och var och med vem de vill leva på lika villkor som andra och inte är tvungna att bo i särskilda boendeformer,
- b) personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av samhällsservice både i hemmet och inom särskilt boende och till annan service, bl.a. sådant

⁵ Se t.ex. 3 a och 3 b §§ LRV.

personligt stöd som är nödvändigt för att stödja boende och deltagande i samhället och för att förhindra isolering och avskildhet från samhället.

4. UPPDRAGET SOM KONTAKTPERSON

4.1 UTGÅNGSPUNKTER FÖR UPPDRAGET SOM KONTAKTPERSON

Det är socialtjänsten som utreder behov av och beslutar om insatsen kontaktperson. Uppdraget regleras i 3 kap. 6 b § socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) och i 9 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Gemensamt för de som beviljas insatsen är att det föreligger någon form av social problematik. Det kan exempelvis röra sig om att den enskilde behöver hjälp med att bryta isolering eller att en ungdom har behov av fler vuxenkontakter eftersom det förekommer missbruk eller psykisk ohälsa hos föräldrarna. Insatserna enligt SoL är ofta av förebyggande karaktär. Insatsen är helt frivillig, vilket betyder att den enskilde måste begära eller samtycka till att en kontaktperson utses. Om det är ett barn som är under 15 år som ska få en kontaktperson är det istället vårdnadshavarna som måste begära eller samtycka till insatsen. För personer som omfattas av LSS är möjligheten att få en kontaktperson en rättighet.

En kontaktperson ska fungera som en medmänniska och ett stöd åt personen som beviljas insatsen. Vilket stöd som ges anpassas efter den enskildes behov och intressen, men uppdraget går ut på att hjälpa den enskilde och dennes närmaste i personliga angelägenheter.⁶ Det kan bland annat handla om att hitta lämpliga fritidsaktiviteter, ge råd och stöd i vardagen och ge möjlighet till nya sociala nätverk. Det kan också röra sig om att hjälpa till i kontakten med myndigheter och socialtjänst. I uppdraget ingår att regelbundet träffa den enskilde. Det kan röra sig om några timmar eller dagar i veckan. Kontaktpersonen har tystnadsplikt.⁷

I vissa fall kan en *särskilt kvalificerad kontaktperson* utses för barn och ungdomar. Insatsen riktar sig till barn och unga som behöver särskilt stöd och särskild vägledning av en vuxen person.⁸ Det ska då röra sig om personer som inte har fyllt 21 år och som har ett särskilt behov av stöd och vägledning för att motverka risk för missbruk, brottslighet eller annat socialt nedbrytande beteende.⁹ Även denna insats är frivillig om den beslutas enligt SoL. Om insatsen istället beslutas enligt 22 § LVU, som ger socialnämnden särskilda befogenheter att besluta om förebyggande insatser för personer under 20 år, behövs däremot inget samtycke. Detta kallas ibland för mellantvång, och används i situationer där möjligheten till frivilliga insatser är uttömda och det kan antas att ungdomens beteende annars skulle leda till vård enligt LVU.¹⁰

Ansökan om kontaktperson görs till kommunens socialtjänst, och insatsen är helt kostnadsfri för den enskilde. Har insatsen beviljats ett barn eller en ungdom ska socialnämnden kontinuerligt följa hur insatsen genomförs.¹¹ Verksamheter som erbjuder kontaktperson

⁶ 3 kap. 6 § b första stycket SoL.

⁷ 2 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), Socialstyrelsen, *Kontaktperson*, tillgänglig via [Kontaktperson - Socialstyrelsen](#)

⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 144–146.

⁹ 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

¹⁰ Se prop. 1984/85:171 s. 23–24.

¹¹ 3 kap. 6 c § SoL.

enligt LSS behöver från och med 1 januari 2019 tillstånd från IVO, men kontaktpersonen själv behöver inte tillstånd.¹²

Det krävs inte någon särskild utbildning för att bli kontaktperson. Istället är det socialtjänsten som ska bedöma om personen är lämplig för uppdraget, genom att exempelvis titta på personens livssituation och egenskaper, uppgifter från socialtjänstens register och uppgifter från Polismyndighetens misstanke- och belastningsregister. Vissa kommuner kan dock erbjuda utbildning.¹³

Uppdraget som *särskilt kvalificerad kontaktperson* är mer komplext och därför ställs ofta högre krav vid tillsättningen. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör socialnämnden försäkra sig om att den tilltänkta personen är lämplig för uppdraget och har den kompetens som behövs med utgångspunkt i uppdragets innehåll och svårighetsgrad. Utöver utdrag ur register bör socialnämnden träffa personen i fråga och be om referenser till stöd för sin bedömning. I de allmänna råden anges också att den särskilt kvalificerade kontaktpersonen bör få kontinuerligt stöd och handledning i sitt uppdrag.¹⁴ I Socialstyrelsens handbok beträffande barn och unga som begår brott anges att de personer som kan vara aktuella som särskilt kvalificerade kontaktpersoner är tjänstemän inom socialtjänsten, polisen, skolan, ideella organisationer och kyrkliga samfund eller personer inom idrottsrörelsen. Socialnämnden ska vid bedömningen av den tilltänkte kontaktpersonens kompetens och lämplighet beakta vad som bedöms vara barnets bästa. Uppgifter från belastningsregistret behöver inte utesluta att en person är lämplig för uppdraget, utan en sammanvägd bedömning ska enligt handboken göras i varje enskilt fall, t.ex. utifrån vad uppgifterna i registret avser, hur långt tillbaka i tiden det rör sig om och hur personens livssituation ser ut idag.¹⁵

Socialstyrelsen presenterar följande statistik över antalet kontaktpersonsinsatser enligt LSS och SoL (observera att siffrorna enligt SoL avser både kontaktperson och kontaktfamilj).

LSS	Antal insatser avseende kontaktperson enligt LSS under 2020.	18 000 ¹⁶
SoL	Öppenvårdsinsatser. Antal barn och unga med behovsprövad öppenvårdsinsats i form av	14 285 ¹⁷

¹² IVO, *Biträde av kontaktperson*, tillgänglig via <https://www.ivo.se/tillstand/sol-och-lss-tillstand/bitrade-av-kontaktperson/>

¹³ Socialstyrelsen, *Kontaktperson*, tillgänglig via [Kontaktperson - Socialstyrelsen](#)

¹⁴ Socialstyrelsen, *Allmänna råd till Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § andra stycket SoL och 22 § LVU*, HSLF-FS 2019:30.

¹⁵ Socialstyrelsen, *Barn och unga som begår brott, Handbok för socialtjänsten*, 2020, s. 119 f.

¹⁶ Socialstyrelsen, *Bilaga – Tabeller – Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2020*, tabell 5b, tillgänglig via [Statistik om stöd och service till personer med funktionsnedsättning - Socialstyrelsen](#)

¹⁷ Socialstyrelsen, *Bilaga – Tabeller – Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020, Öppenvård 2020-andel*, tillgänglig via [Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga - Socialstyrelsen](#)

	kontaktperson eller kontaktfamilj någon gång under 2020.	
SoL	Öppenvårdsinsatser. Antal barn och unga med behovsprövad öppenvårdsinsats i form av särskilt kvalificerad kontaktperson någon gång under 2020.	854 ¹⁸
SoL	Funktionsnedsatta <64 år med pågående beslut om kontaktpersonsinsats under 2020.	5 789 ¹⁹

Socialstyrelsen förvaltar webbplatsen mininsats.se där det finns information om vad uppdraget som kontaktperson åt barn under 18 år innebär och berättelser från de som har erfarenhet.²⁰ Socialstyrelsen har även information om uppdraget som särskilt kvalificerad kontaktperson på sin hemsida.²¹

SKR publicerar årligen ett cirkulär med rekommenderade belopp för arvode och omkostnader för kontaktpersoner, men bedriver inget annat arbete beträffande insatsen kontaktperson.²²

¹⁸ Socialstyrelsen, *Bilaga – Tabeller – Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020, Öppenvård 2020-andel*, tillgänglig via [Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga - Socialstyrelsen](#)

¹⁹ Socialstyrelsen, *Bilaga – Tabeller – Statistik om socialtjänstinsatser till personer med funktionsnedsättning 2020, tabell 1b*, tillgänglig via [Statistik om socialtjänstinsatser till personer med funktionsnedsättning - Socialstyrelsen](#)

²⁰ Se Socialstyrelsen, *Kontaktperson*, tillgänglig via <https://mininsats.se/uppdragen/kontaktperson>.

²¹ Socialstyrelsen, *Särskilt kvalificerad kontaktperson (Mentorskap)*, tillgänglig via [Särskilt kvalificerad kontaktperson \(Mentorskap\) - Socialstyrelsen](#)

²² SKR, *Ersättning till kontaktfamiljer och kontaktpersoner enligt SoL år 2021*, cirkulärnr 20:53, diariernr 20/01639, tillgänglig via [Rev Cirkular 20 53 Ersättning KF och KP SoL 2021 202 02 01.pdf \(skr.se\)](#), samt *Ersättning för kontaktfamiljer/stödfamiljer och kontaktpersoner LSS år 2021*, cirkulärnr 20:54, diariernr 20/01640, tillgänglig via [Rev cirkular20 54 Ersättning KF och KP LSS 2021 rev 2021-02-01.pdf \(skr.se\)](#)

4.2 TIDIGARE INTERVJUSTUDIER OM KONTAKTPERSONENS ROLL

Intervjuer med kontaktpersoner

I en studie från 2019 intervjuades åtta personer om hur de såg på sin roll som kontaktperson.²³ Där framkom att kontaktpersoner anpassar sig i uppdraget efter individernas behov. Fördelen med denna självständiga process angavs vara att kontaktpersonerna fick direkt återkoppling och såg resultat av sina insatser, vilket upplevdes som belönande. En nackdel som identifieras med detta var att kontaktpersoner kan hamna i situationer där man känner sig osäker och att gränsdragningar mellan rollen och privatlivet kan vara svåra.

I studien från 2019 hade ingen av de intervjuade kontaktpersonerna hade fått någon utbildning inför sina uppdrag. Introduktionen skedde oftast genom en beskrivning av personen som skulle få stödet, genomgång av arvode och sekretessregler.

Kontaktpersonerna hade varierande erfarenheter av kontakten med socialtjänsten. En del hade täta och regelbundna uppföljningar medan andra själva fick ta initiativ till kontakt med uppdragsgivaren. De flesta respondenterna beskrev att de inte kände behov av mer stöd från socialtjänstens sida än vad de fick. Det viktiga för dem var att ha ett namn på en person att ringa till om problem uppkom. Däremot framkom att utbyte av erfarenheter med andra kontaktpersoner upplevades som en relevant form av stöd. En sådan stödform skulle eventuellt kunna stärka känslan av gemenskap vilket de menade är en viktig faktor för dem som utför ideella insatser. Ingen av de intervjuade hade dock erbjudits något sådant erfarenhetsutbyte.

Hälften av de intervjuade hade blivit inbjudna till föreläsningar eller andra träffar som socialtjänsten anordnat för kontaktpersoner. Samtliga uppskattade att sådant anordnas, även om inte alla hade deltagit. Den hälften som aldrig fått inbjudan till fortbildningstillfällen hade olika syn på behovet av föreläsningar.

Intervjuer med socialsekreterare

I en studie från 2020 intervjuades sju socialsekreterare från en större kommun om insatsen kontaktperson för ungdomar enligt SoL.²⁴ Där konstateras att uppdragets flexibilitet gör det mycket användbart i socialtjänsten, men att det också lämnar både socialtjänstens professionella och de utförande kontaktpersonerna i en osäkerhet som skulle kunna avhjälpas. Flera av de intervjuade socialsekreterarna påtalade att det är olyckligt att kontaktpersonerna lämnas relativt ensamma i sitt uppdrag. Även om kontaktpersonerna är välkomna att höra av sig kan de inbokade uppföljningarna vara glesa, ibland kan det gå år. Någon menade att en gemensam kortare utbildning för nyblivna kontaktpersoner, liksom för familjehem, hade varit önskvärd.

²³ Teng, *Medmänniska, coach, farsa – En studie om rollen som kontaktperson inom socialtjänsten*, Ersta Sköndal Bräcke högskola, magisteruppsats i socialt arbete, 2019. Aktuellt kapitel bygger på vad som framkommer på s. 31–48. Studien är även omskriven av RFS, se [Kontaktpersonernas syn på sin roll lyfts i en ny studie - Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare \(rfs.se\)](https://www.rfs.se/nyheter/2020/09/kontaktpersonernas-syn-pa-sin-roll-lyfts-i-en-ny-studie-riksforbundet-frivilliga-samhallsarbetare)

²⁴ Svensson & Jägervi, *Betydelsen av ett uppdrag: Kontaktpersoner för ungdomar i socialtjänsten*, Lunds universitet, Socialhögskolan, 2020.

5. RESULTAT AV UNDERSÖKNINGEN

5.1 GENERELLT OM VERKSAMHET MED KONTAKTPERSON OCH INFORMATION OM ANTAL (FRÅGA 1–3)

Kommunerna blev ombedda att svara på hur många kontaktpersoner respektive uppdrag som finns i kommunen. Av enkätsvaren går det inte att utläsa hur många kontaktpersoner som finns totalt sett.

Kommunerna blev även ombedda att svara på hur många kontaktpersoner som har uppdrag för personer som vårdas enligt LPT, LRV, LVU, LVM eller enligt smittskyddslagen.

De flesta kommuner som svarat uppger att de inte förekommer eller att de inte känner till att det förekommer att kontaktpersoner har uppdrag för personer som befinner sig i sluten tvångsvård. Heby kommun uppger att det inte varit möjligt att ta ut direkt statistik på detta men att det handlar om ett ytterst litet antal, om ens något, samt att alla beslut fattas enligt LSS eller SoL. Sigtuna kommun svarar att kommunen för tillfället inte har kännedom om något antal men att det förekommer.

Några kommuner har svarat att det kan förekomma att kontaktpersoner har uppdrag för personer som befinner sig inom sluten tvångsvård, men det rör sig om ett lågt antal och det inte finns något heltäckande underlag för hur vanligt förekommande det är.

Jönköping uppskattar antalet till omkring 10 personer. En stadsdel i Göteborg uppger att en person har kontaktperson utifrån LVU.

Piteå kommun uppger att kommunen inte har speciella kontaktpersoner för personer med tvångslagstiftning. Av de 126 vuxna personerna som har kontaktperson i kommunen finns 53 beslut om kontaktperson inom avdelningen för psykisk ohälsa och missbruk.

Uppsala kommun uppger att ingen person som vårdas enligt LRV för närvarande har beslut om kontaktperson. Dessa personer beviljas ofta boende eller boendestöd. Regionen erbjuder stödpersoner för dem med LRV.

5.2 GRUNDUTBILDNING TILL UPPDRAGET (FRÅGA 4–5)

Kommunerna blev ombedda att svara på om de erbjuder grundutbildning till de som vill bli kontaktpersoner, och att i sådana fall beskriva vilken utbildning som erbjuds och vad den innehåller. Som en följdfråga fick kommunerna frågan om hur många kontaktpersoner som ges grundutbildningen.

De allra flesta kommunerna uppger att de inte har någon grundutbildning att erbjuda kontaktpersoner. Även om grundutbildning inte erbjuds belyser flera kommuner att nya kontaktpersoner ges en introduktion till uppdraget. En sådan introduktionen kan bland annat innehålla en genomgång av vad det innebär att vara kontaktperson utifrån gällande lagstiftning eller en genomgång av uppdragsbeskrivningen och förväntningar inför uppdraget.

Bland kommunerna som uppger att de erbjuder grundutbildning framgår att sådan introducerade utbildning ges till alla som vill bli kontaktperson i samband med utredningen, och innehåller information om vad uppdraget innebär. Enligt Gagnef kommun ges grundinformation om lagen, vad uppdraget innebär och hur det går till, ersättningar, arbetstider samt genomgång av kommunens värdegrund. Sigtuna kommun uppger att alla kontaktpersoner får information om uppdraget, sekretess, anmälningsplikt samt övriga rutiner och riktlinjer vid anställning.

Grundkursen för kontaktpersoner från SDF Östra Göteborg uppges i nuläget vara pausad på grund av coronapandemin. Kävlinge kommun uppger att kommunen behöver se över introduktionen och Skurup kommun framhåller att de har planer på att ta fram en grundutbildning.

I Kungsörs kommun ges en intern utbildning och information inför uppstart av uppdrag och kommunen har tidigare genomfört nätverksmöten med externa föreläsare vilket ska starta upp igen efter coronapandemin. Staffanstorps kommun uppger att kontaktpersonen är en person som ska verka som en kompis åt den beviljade. Kommunen har inga krav på specifik utbildning eller erfarenhet, men ser naturligtvis gärna att personen har utbildning och/eller erfarenhet. Emmaboda kommun uppger att de flesta har vård och omsorgsutbildning. Uppsala kommun uppger att kontaktperson ska vara ett icke-professionellt stöd.

5.3 VIDAREUTBILDNING OCH KONTINUERLIGT STÖD (FRÅGA 6–7)

Vidareutbildning

Kommunerna blev ombedda att svara på vilken typ av vidareutbildning och kontinuerligt stöd som ges kontaktpersoner. Som en följdfråga fick kommunerna frågan om hur många kontaktpersoner som ges vidareutbildning.

Omkring 20 % av responderande kommuner uppger att de inte har någon vidareutbildning för kontaktpersoner. Kommunerna som uppger att de inte har någon vidareutbildning kan dock erbjuda någon form av handledning eller stöd till kontaktpersoner i uppdraget. Oxelösund kommun, som inte har någon vidareutbildning, uppger att de vid ett tillfälle erbjudit utbildning inom området psykisk hälsa (MHFA) där endast en eller två kontaktpersoner deltog. Nybro kommun har inga organiserade utbildningar för

kontaktpersoner, och uppger att det ofta är på den enskildes önskan. Herrljunga kommun har ingen vidareutbildning i dagsläget men uppger att det finns i planering för framtiden.

Söderköping kommun uppger att kommunen inte har några utbildningar men erbjuder föreläsningar enligt önskemål. Kommunen bjuder in till träffar en gång per år då kontaktpersoner får träffa varandra och även lämna önskemål om föreläsningar.

Ett antal kommuner uppger att de erbjuder olika former av föreläsningar, gemensamma utbildningsdagar eller mötesträffar. Av de kommuner som uppgett hur många kontaktpersoner som deltar framgår att det generellt är ett lågt antal kontaktpersoner som deltar. I Jönköping kommun erbjuds samtliga kontaktpersoner olika typer av föreläsningar men få kontaktpersoner deltar, uppskattningsvis 20 personer per år. Även Kramfors och Luleå kommun uppger att de erbjuder utbildningsdagar eller mötesträffar en till två gånger per år. Vid dessa tillfällen deltar högst 10 respektive cirka 25–30 kontaktpersoner per tillfälle.

Trelleborg kommun uppger att de erbjuder utbildning vid behov. I Göteborg har utbildningar erbjudits under många år och samtalsgrupper vissa terminer.

När det kommer till innehållet i föreläsningar eller annan utbildning framgår exempelvis från Trosa kommun att de under hösten 2018 genomförde en föreläsning om kontaktpersonskapet med fokus på psykisk ohälsa hos brukare. Luleå kommun har vid träffar med kontaktpersoner gett information om våld i nära relationer, bemötande och information om olika diagnoser, information från Brottsofferjouren samt information om hur handläggningen går till. Även Gällivare kommun har haft utbildning för 5 kontaktpersoner vad gäller våld i nära relationer.

Flera kommuner lyfter att coronapandemin har medfört att mötesträffar har fått ställas in under 2020. Täby kommun uppger att kontaktpersoner bjuds in till kommunens föreläsningar som är relevanta för uppdraget. Innan coronapandemin anordnades inom kommunen gruppträffar där kontaktpersonerna fick tillfälle att byta erfarenheter med varandra. Tanken är enligt kommunen att detta ska återupptas när omständigheterna tillåter. I likhet med detta uppger Luleå och Kungsör kommun att de tidigare anordnat nätverksmöten med externa föreläsare men att det inte varit något under 2020 på grund av coronapandemin. Dessa kan starta upp igen efter coronapandemin.

Handledning och kontinuerligt stöd

Utöver föreläsningar uppger de flesta kommunerna som har svarat att de erbjuder handledning och kontinuerligt stöd till kontaktpersoner.

Av de responderande kommunerna uppger 65 % att handledning och stöd ges om kontaktperson önskar det. Stödet uppges bestå av kontakt med handläggare, socialsekreterare eller samordnare samt i vissa fall med enhetschef. Det består även av uppföljande samtal som uppges ske årligen eller vid behov.

Gävle kommun uppger att varje kontaktperson har en handläggare som erbjuder handledning och stöd. Vid inbjudningar deltar omkring 80-120 kontaktpersoner. Något som också belyses av bl.a. Grums och Filipstad kommun är att det finns möjlighet till kontinuerlig återkoppling och regelbunden uppföljning av uppdraget.

Robertsfors kommun lyfter att stöd ges via brukarens socialsekreterare/LSS handläggare eftersom det rör sig som ett biståndsbeslut.

Söderköping kommun ger kontinuerligt stöd om kontaktperson efterfrågar handledning i sitt uppdrag. Järfälla kommun uppger att kontaktpersoner får muntlig information om vad uppdraget innebär när de anställs. Efter två veckor kontaktas kontaktpersonen för en avstämning kring hur uppdraget går. Kommunen följer också upp uppdraget med den enskilde som har kontaktperson vilket sker en gång om året.

Individuell handledning och stöd erbjuds alla kontaktpersoner från Gävle kommun. Andra aspekter som belyses är att kontakt sker med enhetschef, att kontaktpersonen får information om klientens behov och att handledning kan erbjudas vid svåra uppdrag.

Civil Rights Defenders kan konstatera att i nuläget finns det ingen nationell grundutbildning till uppdraget som kontaktpersoner. Vissa kommuner kan erbjuda utbildning till personer som vill bli kontaktpersoner, vilket framgår av enkätsvaren. Utifrån enkätsvaren från kommunerna framgår att personer som inleder sitt uppdrag som kontaktperson vanligtvis ges en introduktion till vad uppdraget innebär.

För att få en vidare förståelse kring kontaktpersoners upplevelser av sin roll, utbildning och stöd, se kapitel 6 med sammanfattning av intervjuer med kontaktpersoner.

5.4 SKRIFTLIGT OCH ANNAT MATERIAL TILL KONTAKTPERSONER (FRÅGA 8)

Kommunerna blev ombudda att svara på vilket skriftligt material och eller annat material, såsom filmer, powerpoint-presentation etc, som kontaktpersoner får i samband med grundutbildning respektive vidareutbildning och vad det innehåller.

Omkring 14 % av respondenterna kommuner uppger att de har skriftligt material och beskriver att det består av informationsmaterial i form av broschyrer, foldrar eller informationsblad med uppdragsbeskrivning som ges vid uppstart för en ny kontaktperson eller vid intervjuer med blivande kontaktpersoner.

Skurup kommun uppger att det finns en uppdragsbeskrivning. Utöver muntlig information och uppföljning delar Norberg kommun ut en genomförandeplan till kontaktpersoner. Trosa kommun belyser att skriftligt material även kan delas ut i samband med föreläsningar.

Gävle kommun uppger att kommunen sänder ut relevanta länkar anpassade för uppdraget, t.ex. från UR "Liv med autism" om man har ett sånt uppdrag. Luleå kommun gör utskick av boken "IBLAND" om självskadebeteende och ätstörningar. I Gnosjö kommun får alla kontaktpersoner får ett informationsblad om vad det innebär att vara kontaktperson.

5.5 UPPFÖLJNINGAR AV KONTAKTPERSONERS UPPELVELSER (FRÅGA 9–10)

Uppföljningar av utbildningar och önskemål om kompletteringar

Kommunerna fick frågan om det genomförs regelbundna uppföljningar av om kontaktpersonerna är nöjda med utbildningarna och vilka eventuella önskemål på kompletteringar som kontaktpersoner huvudsakligen uppger.

Mer än hälften av kommunerna som har svarat uppger att de inte genomför några regelbundna mätningar. Flera kommuner uppger i likhet med vad som redovisats ovan att uppföljningar sker mellan kontaktperson och handläggare på kontinuerlig basis.

Kramfors kommun genomför utvärderingar efter varje utbildningsdag. Kävlinge kommun har kontinuerliga återkopplingar mellan samordnaren och kontaktpersonen. Munkfors kommun uppger att kontaktpersonen har kontakt med familjehemssekreterare en gång i månaden och uppföljningar tillsammans med familjehemssekreterare, barnhandläggare, barn och föräldrar sker minst var tredje månad. Piteå kommun svarar att handläggaren gör kontinuerliga uppföljningssamtal.

En stadsdel i Göteborg uppger att kontaktpersonerna är jättenöjda och inspirerade av att också ges möjlighet att träffa andra kontaktpersoner.

Gällivare kommun svarar att kommunen inte gör regelbundna uppföljningar men ställer frågan om hur kontaktpersoner upplever uppdraget och eventuella utbildningsinsatser vid avslut av uppdraget eller under tiden personen har ett pågående uppdrag.

Uppföljningar av kontaktpersoners upplevelser av sin roll

Kommunerna fick även frågan om de genomför mätningar av hur kontaktpersoner upplever sin roll och det stöd de kan få.

Sigtuna kommun uppger att de genomför årliga enkätundersökning med goda resultat. Luleå kommun uppger att kontaktpersoner har framfört önskemål att få information om narkotika men att polisen inte haft möjlighet att komma och informera om det. Trelleborg kommun genomför mätningar av hur kontaktpersoner upplever sin roll och stödet i samband med uppföljning av uppdrag.

Trosa kommun svarar att behov av ytterligare utbildning inom psykisk ohälsa och autismspektrumstörning har framkommit genom den kontinuerliga stötningen inom uppdragen. Önskemål framkommer även om att ses tillsammans med andra kontaktpersoner för att stötta varandra och ha erfarenhetsutbyte.

Gävle kommun genomför undersökningar av vad kontaktpersoner önskar och behöver. Oftast uppger kontaktpersonerna att de vill träffas och fika med andra kontaktpersoner för att få inspiration till uppdraget. Kommunen uppger att de får väldigt positiva svar i enkla enkäter om hur kontaktpersonerna trivs och ifall det är någonting som saknas.

Falköping kommun uppger att de följer upp via ansvarig för kontaktpersoner, dels i skrift från kontaktpersonerna och dels genom återkoppling till den enskilde som har kontaktperson.

Filipstad kommun svarar att de inte gör mätningar på gruppnivå, men däremot uppföljning av uppdraget med enskilda kontaktpersoner. Kungsör kommun svarar att kommunen inte gör mätningar, men följer upp att ärendet fungerar enligt handläggarens syfte med insatsen. Alla

kontaktpersoner redovisar hur de upplever sitt uppdrag minst en gång per år eller, vid behov, oftare. Kontaktpersoner erbjuds alltid handledning efter behov.

5.6 ÖVRIGT/ÖVRIGA KOMMENTARER (FRÅGA 11)

Kommunerna fick avslutningsvis frågan om de i övrigt vill dela med sig av några erfarenheter från kontaktpersonsverksamheten.

Luleå kommun uppger att handläggarna kan skicka "svårare" uppdrag ibland, t.ex. där det kan behövas vård och intymhygien eller stöd med pengar.

Enköping kommun anser att det vore mycket bra om man kan ge kontaktpersoner någon form av utbildning och uppföljning, då kommunen ser att uppdragen förändrats gällande behov och svårighetsgrad.

Gävle kommun svarar att de är stolta över arbetet med kontaktpersoner som insats, men att det saknas tydlighet i var uppdraget hör hemma inom kommunen och att det blir kringflyttade i organisationen. Kommunen uppger även att arvodet och omkostnaderna skulle kunna vara högre i SKR:s rekommendationer.

Uppsala kommun tillägger att biståndsbesluten tas på 1–2 år och att en uppföljning av insatsen inför ett eventuellt nytt beslut görs när den tiden gått. Biståndshandläggaren kontaktar brukaren. Koordinatören kontaktar kontaktpersonen och hör att allt fungerar. I kommunen är det socialtjänstförvaltningen som fattar beslut och rekryterar kontaktpersoner till barn och ungdomar enligt SoL, och ungdomar som har haft ett LVU kan finnas bland dessa. Omsorgsförvaltningen rekryterar och arvoderar kontaktperson till barn med LSS.

Surahammar kommun kommenterar att kontaktpersonsuppdragen enligt LSS ofta är långvariga och att de lär känna varandra väl. När det fungerar bra så löper insatsen på och kommunen träffar dem vid uppföljning en till två gånger om året.

Kungsör kommun lyfter att matchning görs i alla ärenden för att ta hänsyn till brukarens önskemål och behov. Varje ärende startar med ett förutbetalningslöst uppstartsmöte där den enskilde och den blivande kontaktperson träffas. Vid ett ja bokas nytt möte där avtal om uppdraget går igenom och undertecknas av alla parter. Vid nej, då söker kommunen vidare efter en annan kontaktperson.

6. KONTAKTPERSONERS ROLL

6.1 SYNPUNKTER FRÅN KONTAKTPERSONER

I syfte att få bättre förståelse över hur kontaktpersoner från olika delar av landet ser på sin roll och den utbildning, fortbildning och stöd de får har Civil Rights Defenders genomfört enskilda djupintervjuer med sex kontaktpersoner under perioden mars 2021 – november 2021. Av respondenterna var fyra personer kvinnor och två personer män. Respondenterna är verksamma som kontaktpersoner i Stockholm, Dalarna och Göteborgsområdet. Intervjuerna genomfördes över telefon eller videolänk.

Uppdraget och rollen som kontaktperson

Av intervjuerna framgår att det är ovanligt att kontaktpersonsuppdrag löper under tiden för slutna tvångsvård, men att det förekommer.

En respondent berättar att hen vid två tillfällen varit kontaktperson för personer som tvångsvårdats inom SiS i utslussningsfasen. Den kontakten fördes över telefon och fungerade bra. Respondenten är även kontaktperson för en person som tvångsvårdas enligt LPT, som hen tidigare var stödperson åt under tre år.

En annan respondent uppger att hen varit kontaktperson åt en person som vårdades enligt LPT vid ett tillfälle.

Ytterligare en annan respondent uppger att hen vid enstaka tillfällen varit kontaktperson åt ungdomar som tvångsvårdades inom SiS. Uppdraget minskades då ner i tid och kontakten skedde över telefon, vilket fungerade bra. Det kan även hända att uppdraget omfattar besök. Respondenten menar dock att socialtjänsten över lag avslutar kontaktpersonsuppdragen tvärt när tvångsvård blir aktuellt. Hen är kritisk till detta, eftersom en förtroendefull relation ofta har byggts upp över tid och kontaktpersonen kan vara den enda som har en ingång till ungdomen och som ungdomen lyssnar på. Respondenten föreslår därför alltid att uppdraget ska få fortsätta löpa under tvångsvårdstiden, men menar att inte alla socialsekreterare ser vinsterna med det. Hen berättar också att hen varit kontaktperson åt flera ungdomar som tidigare har varit tvångsvårdade, och då främst enligt LVU.

Två respondenter förklarar att de inte varit kontaktperson åt någon som varit aktuell inom tvångsvård. Den ena uppger att hen är kontaktperson åt personer med funktionsnedsättningar enligt LSS. Den andra berättar att det är vanligt att personerna har god man och lider av psykisk- och fysisk ohälsa.

En annan respondent berättar att han har varit kontaktperson åt flera personer som innan eller efter insatsen har varit intagna i tvångsvård enligt LVU, LPT eller LRV. Hen förklarar att kontaktpersonsinsatsen ofta avslutas när tvångsvård på SiS inleds eftersom socialsekreteraren ofta anser att det då finns så många andra insatser på SiS att kontaktperson inte behövs. Har man haft en bra och trygg relation till ungdomen anser respondenten att kontaktpersonen borde få vara med som en bro.

Respondenterna berättar att insatsen är beviljad för ett visst antal timmar i veckan och att uppdraget baseras på vad den enskilde har behov och intresse av att göra. Stödet som ges är väldigt varierande beroende på historik, personlighetstyp och var svårigheterna finns. En respondent uppger att den främsta uppgiften i rollen som kontaktperson är att vara till hjälp och även kunna ge svar om samhället, och berättar att aktiviteterna kan bestå av att gemensamt besöka centrum eller ta promenader tillsammans. En annan berättar att det kan röra sig om allt från roliga fritidsaktiviteter till att följa med till BUP eller Minimaria. Ytterligare en respondent förklarar att kontaktpersonen ska försöka få ungdomen att bryta negativa mönster, se nya miljöer och kanske engagera sig i klubb- eller föreningsverksamhet. En annan respondent uppger att insatsen ibland nästan blir mer av ett terapeutiskt stöd vilket det inte ska vara och ytterligare en annan menar att kontaktpersonen ska göra allt sådant som en vän gör.

Information om enskildas möjligheter att söka stöd av kontaktperson

En respondent uppger att hen upplever att informationen till enskilda om möjligheten att få kontaktperson är väldigt dålig. Särskilt när det gäller uppdrag som övergår från stödperson till kontaktperson. När det gäller psykiatrin som respondenten har erfarenhet av att arbeta med individer inom, uppger hen att det verkar dåligt med information till de enskilda. Respondenten berättar att Patientnämnden informerar om möjligheten att fortsätta uppdraget som kontaktperson i fyra veckor efter att uppdraget som stödperson avslutas, men att socialtjänsten i de flesta fall säger nej. Respondenten uppger att i och med att insatsen finns har man ju högt upp sagt att insatsen behövs. Därmed är det också viktigt att sprida information om insatsen och när man har rätt att ansöka, så att uppdragen utförs och fungerar väl.

En annan respondent som främst arbetar med ungdomar uppger att det oftast är socialsekreteraren som informerar om möjligheten till kontaktperson. Ibland har socialsekreteraren ett möte med föräldern först, och så informerar föräldern eller socialsekreteraren och föräldern tillsammans. Det kan också vara så att behovet av kontaktperson konstateras i samband med en utredning på grund av orosanmälan. Ibland är det ungdomen själv som efterfrågar kontaktperson, eftersom ungdomen hört att kompisar har det.

Övriga respondenter uppger att det är socialtjänsten som informerar om insatser, att boendestödjare i viss mån kan informera eller att de inte vet hur enskilda får informationen.

Möjligheter till grund- och vidareutbildning

Grundutbildning

Två av respondenterna uppger att de fick en grundutbildning i samband med att de påbörjade uppdraget som kontaktpersoner där. Den ena berättar att utbildningen inte var obligatorisk men att hen tycker att den borde vara det. Den andra förklarar att utbildningen handlade om kontaktpersonens roll och lagstiftning, men att hen hade önskat mer information om olika fysiska och psykiska besvär.

Övriga respondenter erbjöds varken grundutbildning eller introduktion vid uppstarten av uppdraget.

En av respondenterna uppger att hen fick en informationsbroschyr om vad det innebär att vara kontaktperson, men inget mer. Hen berättar om att det kan uppstå oklarheter i vad som ingår i uppdraget både för brukaren och för personalen på boendet. Respondenten berättar om en situation då personalen på boendet bad hen att ta kontakt med överförmyndarnämnden angående en ansökan om god man. Hen fick senare höra att det var fel att göra så. Respondenten uppger att hen gärna hade fått mer information om lagstiftningen och olika former av funktionsnedsättningar.

En annan av respondenterna uppger att hen inte vet om det berodde på att kommunen inte erbjuder utbildningar eller om det var för att kommunen gjorde bedömningen att hen inte behövde det. Respondenten fick veta hur många timmar som hade beviljats och sen informationen om vad klienten vill göra och vad de kan göra tillsammans. Respondenten uppger att hen inte fick information om vad en får göra i uppdraget som kontaktperson i fråga om befogenheter och gränser för uppdraget. Respondenten uppger att hen hade velat ha en grundutbildning. Exempelvis om vilken juridik det faller under, information om det är möjligt att närvara under olika möten och tydliggöra vad som förväntas i uppdraget, samt hur mycket hen kan stödja när klienten är under så hårda restriktioner som inom tvångsvård.

Ytterligare en respondent berättar att kommunen bara meddelade att de skulle höra av sig när det kom in ett uppdrag som hen passade för. Respondenten anser att det hade varit bra med en utbildning när man börjar som kontaktperson, om inte annat för att visa att det är ett viktigt och seriöst uppdrag. En sådan grundutbildning skulle kunna hållas av någon som har längre erfarenhet som kontaktperson. På så sätt skulle man ges en bättre bild av hur uppdraget kan se ut, få lära sig olika knep och också vem man kan vända sig till.

En av respondenterna berättar att hen hade med sig en del utbildningar i ryggen från sin tid på privata HVB-hem.

Vidareutbildning och kontinuerligt stöd

Två av respondenterna berättar att de inte har fått eller erbjudits någon vidareutbildning eller fortbildning, men att de kan kontakta socialsekreteraren om hen undrar något. Den ena uppger att det är någonting hen saknar. Den andra förklarar att det hade varit bra med en broschyr med information från t.ex. SKR om uppdraget. Respondenten vill även gärna träffa andra kontaktpersoner och utbyta erfarenheter. Hen upplever att kontaktpersoner är den stödjande aktör som får minst stöd från sin kommun.

En annan respondent uppger att hen efterfrågat nätverksträffar med andra kontaktpersoner, men fått till svar att det inte är möjligt att anordna. Hen vet att hen kan ringa till socialsekreteraren om det uppstår något problem, men det har aldrig hänt att socialtjänsten hört av sig för att kolla hur uppdraget går. Respondenten uppger att hen känner sig ensam i sin roll som kontaktperson och att hen saknar att det inte är någon som återkopplar och frågar hur det går i uppdraget. Det hade underlättat rollen som kontaktperson om hen hade fått återkoppling från uppdragsgivaren, exempelvis genom telefonsamtal 1–2 gånger per år för att stämma av. Hen hade gärna tagit del av föreläsningar om bemötande av personer

med olika funktionsnedsättningar och diagnoser, men även om vad som ingår och inte ingår i kontaktpersonens uppdrag.

En annan respondent, som både har jobbat i privat företag och haft uppdrag direkt från olika stadsdelar, uppger att stödet man får kan variera. I en stadsdel höll den som var ansvarig för kontaktpersonerna kontinuerlig kontakt och bokade ibland in möten för att kolla läget. Även om det inte alltid fanns behov upplevde respondenten att möjligheten till ett sådant möte gav en stor trygghet. På andra ställen har kontakten med uppdragsgivaren varit mycket begränsad. Respondenten uppger att det inte heller finns några möten eller träffar mellan kontaktpersoner, och att det är någonting hen saknat. Hen uttrycker att man är väldigt utlämnad som kontaktperson och att det är mycket eget ansvar. Eftersom det är någonting respondenten själv saknat planerar hen att börja med kontaktpersonsträffar på företaget där hen jobbar, för att bygga samhörighet och visa att det är ett seriöst uppdrag. Staden anordnar annars föreläsningar ca 1 gång per år.

En respondent som arbetar som kontaktperson på ett företag uppger det inte finns återkommande handledningsmöten, men att hen vet att det bara är att höra av sig till chef eller samordnare om hen känner behov av det. Det gör att respondenten känner sig mycket trygg i rollen som kontaktperson. Hen går på en utbildning per år som anordnas av kommunen, och rekommenderar alla att gå Rädda barnens utbildning i traumamedveten omsorg, eftersom ett lågaffektivt bemötande inte kommer naturligt för alla. Erbjuds inte kontinuerligt stöd och utbildning gör man ett sämre jobb och klarar kanske inte av att bygga band med ungdomarna, menar respondenten.

Har kontaktperson fått någon information om vilka mänskliga rättigheter som aktualiseras inom ramen för tvångsvård?

Bara en av respondenterna uppger att hen har fått information om vilka mänskliga rättigheter som aktualiseras inom ramen för tvångsvård. Samtliga respondenter uppger de gärna hade sett mer information om vilka rättigheter som aktualiseras inom tvångsvården.

En respondent berättar att hen kan få frågan av klient och föräldrar och det är bra att kunna ge viss vägledning eller stöd framåt. Bra att kunna stödja kring rättigheter och skyldigheter i samhället, och när det är under tvångsåtgärd så gäller något annat än vanligt och då är det bra veta vad det innebär och vad som är tillåtet. Det har enligt respondenten, som kommer i kontakt med personer inom tvångsvård, varit många frågor om "får vården göra så här" och hur tvångsvården kan avslutas. Det är mycket juridik och frågor om rättigheter, att det är frågor om vad som får ske/inte ske. Respondenten kan själv mycket av tidigare studier och erfarenhet. Men det är enligt respondenten inte alltid säkert att man är insatt eller kan ta reda på allt.

En annan respondent anser att informationen om rättigheterna bör förbättras även till föräldrar som har barn inom tvångsvård. I dagsläget kanske föräldrarna får lite kort information tolkad. Men ofta går det inte in och föräldrarna kan inte sätta det i ett sammanhang, menar respondenten.

Vet kontaktpersoner var de kan vända sig, om en klient upplevs behandlas illa? Hur kan kontaktpersonens roll stärkas för att öka möjligheterna för enskilda att framföra klagomål?

En respondent uppger att brukaren vid olika tillfällen berättat om brister eller missförhållanden, och att hen då brukar uppmuntra brukaren att berätta för enhetschefen, närstående och personal på boendet. Respondenten uppger att hen har informerat brukaren om att det är möjligt att vända sig till patientnämnden och i nästa steg IVO. Hen uppger att det hade varit bra om det fanns mer lättillgängligt språk för att vända sig till myndigheter och telefonnummer att ringa för att ställa frågor. Respondenten uppger att hen i sin roll som kontaktperson skulle kunna vara behjälplig med att skriva ned vad brukaren vill ska skrivas.

En annan respondent har vid flera tillfällen fått höra berättelser om våld och övergrepp inom tvångsvården från ungdomar som kommit ut, men att det första ungdomarna säger är "vem ska tro på mig?". Andra ungdomar har inte velat anmäla eller yttra sig eftersom man inte vill gola, eller av rädsla för att de andra kommer jävlas med en. Det har han också hört: "de andra fick spela playstation eller åka till köpcentrum men inte jag". Att man blir bestraffad. Det är respondentens uppfattning att det sker mycket på de låsta institutionerna som inte kommer ut.

Respondenten menar också att kontaktpersonsuppdraget borde få fortlöpa/börja redan under tvångsvårdstiden, dels för att kunna planera för när tvångsvården upphör, och dels för att stämna av att ungdomen har det bra och kunna flagga om stället inte är bra att vara på. Hade det ingått i uppdraget att få besöka ungdomen hade kontaktpersonen säkert fått mer information om missförhållanden under tiden för tvångsvården. Visst kan man fortfarande få reda på vad det var för dåligt ställe när ungdomen kommer ut. Men då kanske det har fått pågå i åtta månader, utan att någon gjort något. Respondenten menar att det är ett stort misslyckande i själva insatsen.

Respondenten har inte koll på hur man kan framföra klagomål inom den slutna tvångsvården, men menar att det måste vara till någon som kommer utifrån institutionen. Om det är till någon på institutionen så vet ungdomen att det finns de som backar varandras ryggar så att ärendet inte går vidare. Om han som kontaktperson fick höra om något missförhållande skulle han först prata med föräldern och sedan med socialsekreteraren. Sen beror det på hur allvarligt det är. Om det är ett brott skulle respondenten anmäla det till polisen.

Ytterligare en respondent, som är anställd som kontaktperson i ett företag, skulle vända sig uppåt i företaget om hen fick reda på några brister i ungdomens vård. Än så länge har respondenten aldrig varit med om några allvarliga brister.

Övriga respondenter uppger att det skulle vända sig till socialsekreteraren eller till polisen, beroende på vad saken gäller.

6.2 SYNPUNKTER FRÅN PERSONER INOM TVÅNGSVÅRD

Inom ramen för projektet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter* har Civil Rights Defenders genomfört djupintervjuer med personer som är eller varit intagna inom LVU och LVM. Syftet med intervjuerna är att förstå vilket stöd och vilken information som intagna behöver när de är i tvångsvården och hur de upplever stödjande aktörers roll, däribland kontaktpersoner.

Har personerna fått information om eller haft en kontaktperson?

Respondenten med erfarenhet av LVU uppger att hen inte har fått information om insatsen kontaktperson. Respondenten menar att det hade varit bra att ha en kontaktperson som kom

utifrån och fungerade som ett stöd. Att det är viktigt att personen kommer utifrån. Det hade varit ett sätt att få tänka på andra saker och prata med om andra saker än LVU. Om vanliga saker.

Respondenten med erfarenhet av LVM uppger att hen inte fått information om möjligheten att ansöka om en kontaktperson, och att hen aldrig hört talas om insatsen. Respondenten uppger att det hade varit positivt att få ha kontakt med en kontaktperson som kommer utifrån. Någon att få prata om annat än tvångsvården med, och som hen kan träffa och hitta på saker tillsammans med utanför institutionen när det är möjligt.

Har personerna fått information om hur man gör för att klaga på vården eller överklaga beslut?

Respondenten med erfarenhet av LVU uppger att hen fick höra från en annan person på boendet att det var möjligt att vända sig till IVO med eventuella klagomål. Hen menar att det var en trygghet att veta att det gick att höra av sig dit vid funderingar eller klagomål, men att det var svårt att förstå vad hen skulle säga till IVO och inte visste hur det fungerade. Respondenten uppger att hen har hört av sig till IVO, men att det är svårt att ta kontakt och be om hjälp när man inte vet vad man behöver hjälp med.

7. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

Kartläggningen visar att en majoritet av kommunerna som besvarat Civil Rights Defenders enkät inte erbjuder någon grundutbildning för kontaktpersoner. Viss introduktion till uppdraget ges, men flera kommuner understryker att kontaktpersonsuppdraget utgör en icke-professionell insats. Några kommuner erbjuder grundutbildning som exempelvis kan bestå av information om uppdraget, sekretessregler och kommunens värdegrund. På vissa håll har grundutbildningen ställts in på grund av pandemin.

Djupintervjuerna visar att ingen av kontaktpersonerna erbjöds någon grundutbildning när de påbörjade sitt uppdrag (vilket bekräftar resultaten i intervjustudien från 2019, se avsnitt 4.2). Flera av respondenterna uppger att de hade önskat en grundutbildning, exempelvis med information om vad som ingår i uppdraget, relevant lagstiftning, olika funktionsnedsättningar och hur man kan stötta en klient inom tvångsvård. En respondent föreslår att en sådan utbildning skulle kunna ges av en erfaren kontaktperson, och understryker att en grundutbildning är viktig för att visa att uppdraget är seriöst och viktigt.

- Det finns skäl att se över om kontaktpersoner i samtliga kommuner ska ges en grundutbildning till uppdraget för att öka förståelsen för vad uppdraget innebär, få kännedom om relevant lagstiftning och information om olika funktionsnedsättningar. Digital grundutbildning bör övervägas under pandemin (fortsatt möjlighet till digital medverkan kan med fördel övervägas därefter).

Flera av kommunerna som besvarat enkäten uppger att de erbjuder föreläsningar, gemensamma utbildningsdagar eller mötesträffar för kontaktpersoner. Uppgifter från en del av kommunerna tyder dock på att deltagandet kan vara lågt. Omkring 20 procent av kommunerna uppger att de inte har någon vidareutbildning för kontaktpersoner. De flesta kommuner har svarat att de erbjuder handledning och kontinuerligt stöd till kontaktpersoner, men om det är socialsekreteraren eller kontaktpersonen själv som tar initiativet till detta verkar skilja sig åt mellan kommunerna.

Av intervjuerna med kontaktpersoner framgår att den vidareutbildning och det kontinuerliga stöd som erbjuds varierar. En av respondenterna uppger att konsekvensen av att inte erbjudas vidareutbildning och kontinuerligt stöd blir att man gör ett sämre jobb. En del av respondenterna saknar nätverksträffar med andra kontaktpersoner. En annan respondent upplever att kontaktpersonen är den stödjande aktör som får minst stöd. Flera av respondenterna återkommer under intervjuerna till att man är utlämnad eller ensam i uppdraget som kontaktperson, och att återkoppling på initiativ av uppdragsgivaren underlättar uppdraget och ger en trygghet. Trots att flera av respondenterna ofta kommer i kontakt med personer som har varit eller riskerar att hamna i tvångsvård har ingen av dem fått utbildning i mänskliga rättigheter som aktualiseras inom ramen för den slutna tvångsvården. Samtliga respondenter hade önskat en sådan utbildning.

- Det finns skäl att se över möjligheten att erbjuda nätverksträffar för kontaktpersoner, där de kan utbyta erfarenheter.
- Det finns skäl för kommunerna att erbjuda kontaktpersoner en mer aktiv handledning.

- Det finns skäl att säkerställa att kontaktpersoner har en grundläggande förståelse för vilka mänskliga rättigheter som gäller inom tvångsvård.

Slutligen visar kartläggningen att det är ovanligt med kontaktpersonsuppdrag under tiden för den slutna tvångsvården. Även om kontaktpersonen har etablerat en trygg kontakt med den enskilde tycks insatsen som regel avslutas när beslut om slutna tvångsvård fattats. Det innebär att personer som vårdas på SiS-hem enligt LVU eller LVM inte har tillgång till en extern stödjande aktör på samma sätt som personer som vårdas enligt LPT, LRV eller smittskyddslagen. Civil Rights Defenders och expertorganisationerna identifierar detta som en allvarlig brist. Respondenterna med erfarenhet av tvångsvård understryker att de känt behov av just en utomstående kontakt. Även intervjuade kontaktpersoner har uttryckt att insatsen bör få fortsätta under tiden för den slutna tvångsvården, antingen som en övergång eller under hela vistelsen. En av kontaktpersonerna uppger att det är ett misslyckande att få höra om missförhållanden på tvångsvårdsinstitutioner först i efterhand, och att kontaktpersonen skulle kunna fylla en viktig funktion i att flagga om eventuella missförhållanden under tiden för tvångsvården.

- Personer som är intagna i ungdoms- och missbruksvården vid SiS särskilda hem bör ha rätt till en extern stödjande aktör, med adekvat utbildning för uppdraget.
- Under tiden finns det skäl för kommunerna att i större utsträckning låta kontaktpersonsinsatsen löpa under tiden för ungdoms- och missbruksvården vid SiS särskilda hem.
- Det finns skäl för kommunerna att i större utsträckning bevilja att stödpersonsuppdrag övergår till kontaktpersonsuppdrag när tvångsvård enligt LPT och LRV upphör.

KÄLLFÖRTECKNING

IVO, *Biträde av kontaktperson*, tillgänglig via <https://www.ivo.se/tillstand/sol-och-lss-tillstand/bitrade-av-kontaktperson/>

Prop. 2005/06:165, Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Prop. 1984/85:171, Om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet.

RFS, *Kontaktpersonernas syn på sin roll lyfts i en ny studie*, tillgänglig via: [Kontaktpersonernas syn på sin roll lyfts i en ny studie - Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare \(rfs.se\)](#)

RFS, *Studiematerial för frivilliga samhällsarbetare, Ett utbildningsmaterial om lagreglerade frivillighetsuppdrag*, 2016, s. 20, tillgängligt via [Studiematerial för frivilliga samhällsarbetare - Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare \(rfs.se\)](#)

Sini Teng, *Medmänniska, coach, farsa – En studie om rollen som kontaktperson inom socialtjänsten*, Ersta Sköndal Bräcke högskola, magisteruppsats i socialt arbete, 2019.

SiS, *SiS i korthet 2020, En samling statistiska uppgifter om SiS*, tillgänglig via [sis-i-korthet-2020.pdf \(stat-inst.se\)](#)

SKR, *Ersättning för kontaktfamiljer/stödfamiljer och kontaktpersoner LSS år 2021*, cirkulärnr 20:54, diariernr 20/01640, tillgänglig via [Rev cirkular20 54 Ersättning KF och KP LSS 2021 rev 2021-02-01.pdf \(skr.se\)](#)

SKR, *Ersättning till kontaktfamiljer och kontaktpersoner enligt SoL år 2021*, cirkulärnr 20:53, diariernr 20/01639, tillgänglig via [Rev Cirkular 20 53 Ersättning KF och KP SoL 2021 202 02 01.pdf \(skr.se\)](#)

Socialstyrelsen, *Allmänna råd till Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § andra stycket SoL och 22 § LVU*, HSLF-FS 2019:30.

Socialstyrelsen, *Barn och unga som begår brott, Handbok för socialtjänsten*, 2020, s. 119 f.

Socialstyrelsen, *Kontaktperson*, tillgänglig via [Kontaktperson - Socialstyrelsen](#)

Socialstyrelsen, *Statistikdatabas för psykiatrisk tvångsvård*, tillgänglig via [Statistikdatabaser - Psykiatrisk tvångsvård - Val \(socialstyrelsen.se\)](#)

Socialstyrelsen, *Särskilt kvalificerad kontaktperson (Mentorskap)*, tillgänglig via [Särskilt kvalificerad kontaktperson \(Mentorskap\) - Socialstyrelsen](#)

Svensson & Jägervi, *Betydelsen av ett uppdrag: Kontaktpersoner för ungdomar i socialtjänsten*, Lunds universitet, Socialhögskolan, 2020, tillgänglig via [Betydelsen av ett uppdrag: Kontaktpersoner för ungdomar i socialtjänsten \(lu.se\)](#)